

83. Разгледзьце малюнак. Што на ім адлюстравана? Дзеясловы з якімі прыстаўкамі дапамогуць вам перадаць дзеянні?

 Напішыце невялікае апавяданне на тэму «Восеньскі дождж», ужываючы дзеясловы з прыстаўкамі са значэннем ‘пачаць дзеянне’.

Для даведкі: *гром загрукатаў, вада палілася, вецер забушаваў, дождж забарабаніў, дрэвы нахіліліся, лісце зашалаецца, парасон сагнуўся, сабака пабег.*

84. Прачытайце. Спішыце фразеалагізмы, устаўляючы ў словы неабходныя прыстаўкі.

Як пшаніцу ..даўшы; ..весці на чыстую ваду; ..рубіць сабе на носе; зубы ..гаворваць; костачкі ..мываць; ..ламаць дроў.

Які з прыведзеных выразаў мае значэнне ‘вельмі моцна спаць’? Складзіце і запішыце сказ з адным фразеалагізмам (на выбар).

§ 14. Суфікс як значымая частка слова

85. Прачытайце тэкст. Пра што паведаміў хлопец рыбаку?

Паведаміў

Ідзе хлопец каля ракі, пасвітвае. Бачыць — незнаёмы чалавек рыбу вудзіць^с.

— Дзядзька! — гукнуў хлопец.

— Цыц! Не пужай рыбы!

Мінула гадзіна, другая. Нічога не злавіў рыбак. Прапала надзея^ф паесці смажанай рыбкі ці рыбнага супу. Ubачыў таго ж хлопца і пытаецца:

— А што ты мне хацеў сказаць?

— Што ў гэтым месцы ўжо дзесяць год рыбы няма (*Народны гумар*).

Выпішыце аднакаранёвыя словы да слова *рыба*, вызначце карань і аснову. Якой часткай слова адрозніваецца аснова роднасных слоў? Якую ролю яна адыгрывае ў слове?

Суфікс — значымая частка слова, якая стаіць пасля кораня і ў асноўным служыць для ўтварэння новых слоў: *рыбк[а], рыбн[ы], рыбац[к]*. У слове можа быць некалькі суфіксаў: *рыбачок, ляснік, біятланістка, чарнічнік*.

86. Падбярыце аднакаранёвыя словы да прапанаваных. Роднасныя словы запішыце парамі. Вызначце ў іх карані і суфіксы. Якое значэнне надаюць суфіксы словам?

- ар-/-яр-: песня — пясняр, дуда — ...;
- іст-/-ыст-: цымбалы — цымбаліст, гітара — ...;
- нік-: двор — дворнік, печ — ...;
- чык-: грузіць — грузчык, разведаць —

Ад чаго залежыць напісанне суфіксаў ва ўтвораных словах?

Ад слоў *цымбаліст* і *гітарыст* утварыце назвы асоб жаночага полу. Вызначце суфіксы ва ўтвораных словах.

87. Вызначце «чацвёртае лішняе» ў кожным прапанаваным радзе.

1. Маторчык, зайчык, зенітчык, каменьчык.
2. Лясок, стралок, грыбок, лісток.
3. Вавёрка, траўка, галінка, спінка.

Запішыце рады слоў з аднолькавымі суфіксамі. Суфіксы абазначце.

88. Прачытайце. Чаму верш называецца «Урок працы»? Адкажыце на пытанні, зададзеныя ў тэксце. У склад якіх назваў прафесій уваходзяць суфіксы *-ік-, -нік-, -чык-, -ак-, -ар-*?

Урок працы

Хто будзе з цэглы^л дом?
Хто працуе за станком?
Хто арэ і сее ў полі?^{сн}
Хто вядзе заняткі ў школе?
Хто ў сталовай ежу варыць?

Хто ў нябёсах уладарыць?
Хто п'е на сцэне весела?
Хто збірае ў храм святы?
Адкажы, што за прафесіі
І якую б выбраў ты?

Я. Хвалей.

Вызначце, якія тыпы сказаў па мэце выказвання ўжыты ў тэксце. Раскажыце аб прафесіях сваіх бацькоў. Якія прафесіі вы хацелі б набыць?

У беларускай мове ёсць суфіксы, якія служаць для ўтварэння форм слова. Да іх адносяцца:

- суфіксы **-ў-** і **-л-** прошлага часу дзеяслова: *выканаў*^а, *выкана*^л_а;
- суфіксы неазначальнай формы дзеяслова **-ць**, **-ці**, **-чы**: *выкана*^{ць}, *нес*^{ці}, *бег*^{чы}.

89. Прачытайце і адгадайце загадку.

Золак*

Дрогнуў сонны^е ліст.
Ростам з ліст
Устаў саліст.
Засвістаў, зацёхкаў,
Засмяяўся лёгка,

Хораша і звонка
На ўсю старонку.
Мы маўчым —
Ні слоўка.
Хай пяе

Н. Сторажава.

Вызначце суфікс у слове *саліст*. Назавіце словы з такім жа суфіксам. Выпішыце дзеясловы прошлага часу. Абазначце ў іх суфікс, які служыць для ўтварэння гэтай формы.

90. Настаўніца прапанавала вучням запісаць словы па схеме: агульнае значэнне асновы — ‘назва дрэва’, суфікс надае словам значэнне ‘сукупнасць дрэў’. Алесь запісаў наступныя словы: *бярэзнік*, *кароўнік*, *дворнік*, *асіннік*, *чайнік*, *ельнік*. Ці правільна хлопчык выканаў заданне?

§ 15. Чаргаванне зычных і галосных у аснове

91. Прачытайце верш М. Пазнякова.

Раніцою золкай
Ц..ц..рук з ц..цёркай
Прыв..лі ў дзіцячы сад
Ч..тырох ц..ц..ранят.

Спішыце, устаўляючы прапушчаныя літары. У аднакаранёвых словах вызначце карань. Чым адрозніваецца карань у роднасных словах?

Разгледзьце малюнак. Карыстаючыся рознымі крыніцамі, падрыхтуйце паведамленне пра цецерука ў навуковым стылі.